

VITA ADY ENDRE ÖSSZES MŰVEINEK KRITIKAI KIADÁSÁRÓL

Az Akadémiai Kiadó f. évi április hó 7-én Ady Összes Művei kritikai kiadása I. kötetének megjelenése alkalmából ankétot rendezett. Az ankéton *Földessy Gyula*, a kritikai kiadás összeállítója, ismertette az Ady-kiadások történetét. Előadását vita követte. A hozzászólók méltatták a kiadás érdemeit, és értékes bírálatok, hasznos tanácsok hangzottak el, amelyek segítik majd a további kötések megszerkesztését.

Itt közöljük Földessy előadását, majd ismertetjük az ankéton elhangzott és a vitára írásban beküldött hozzászólásokat.

Ady összes művei kiadásának ügye

(kezdettől máig)

I.

Adyt, elhúnyta után még jó ideig, csak mint költőt ismerték s elsősorban mint vers-költőt. Arról még tudtak valamit, hogy novellákat is írt — egypár novellagyűjteményét még ő maga adatta ki —, de arról senkinek sem volt tudomása, hogy Ady publicisztikája terjedelemben és értékben nemcsak hogy nem kevesebb s jelentéktelenebb költészeténél, hanem azzal együttjáró és kiegészítő része életművének. S az, hogy Ady mint hírlapíró *legelső helyen áll egész irodalmunkban*, csak a legutóbbi években kezdett derengeni a köztudatban, de hírlapi cikkeiből mindinkább kiviláglott, hogy ő minden magyar publicistánál és politikusnál tisztábban látta, jobban értette korának történéseit és tendenciáit s a jövő szociális alakulásait. E tekintetben nem volt hazánkban egyetlenegy politikus, történettudós, szociológus, egyetemi tanár vagy hírlapíró, akit egyenlő értékű társként állíthatnánk mellé. Természetesen: Ady maga is főképpen költészetét tekintette életműve legjelentősebb, legértékesebb részének, de tudta azt is, hogy publicisztikája egészben véve, maradandó érték. Előtte nem egyszer emlegette, mennyire becsüli az ő első párizsi leveleit: »ezeket ma is nagyon szeretem« — mondta róluk, majd azt is, hogy azokat ki kellene adni. S a *Nyugat* 1912 vagy 1913. évfolyamában közzé is tette, hogy a közeli időben kiadásra kerülnek. Volt szerkesztőtársa a Nagyváradai Naplónál, Fehér Dezső, szintén megemlíti, hogy egy csúcsei látogatáskor, amikor a váradai hírlap cikkeit hozta szóba s kiadandónak tartotta azokat, Ady is helyeselte ezt, s biztatta Fehért, állítson össze belőlük egy gyűjteményt.

A 19-i kommün összeomlása után nyolc hónapig állásomtól felfüggesztett tanár voltam, s így volt bőven időm, hogy végigbongésszem azokat a lapokat, folyóiratokat, almanachokat, évkönyveket s más alkalmi kiadványokat, amikbe Ady dolgozott. Ügyszólván napról-napra egyre világosabban láttam, hogy ezek a publicisztikai írások, hosszabbak-rövidebbek, mind nagyon hozzátartoznak az Ady-é életműhöz, sőt olyan szervesen szövődnek bele Ady költészetébe, s ezt annyira magyarázzák-értetik, hogy ezeket teljes egészükben közzé kell tenni. Ezért hozzáálltam az Ady-prózák lelőhelyeinek bibliográfiai összeállításához. Ebben a gyűjteményben csak az Ady névvel vagy írói »álneveivel« jelzett cikkeit vettem fel. Hamar rájöttem, hogy Ady, a cikkei alatt, az »álnevek« egész sorát váltogatja (pl. Ady, Ódi, Ódi, Lellei, Diósady, Adybandi, Mindszenti Endre, Dyb Yda, Pont stb.) s így eszembe se ötlött

akkor még, hogy teljesen jelzetlen cikkekre is kiterjesszem a figyelmemet. Abban az időben nem is idegezhettem be még eléggé Ady prózai stílusának minden sajátos jellegzetességét. Egykori tehetséges — s egymással barátkozó — írónál rendszerint kialakul valami rokon stílus; annyira, hogy később, mikor már a névtelen cikkeket is szemrevettem, nem egyszer néztem Ady-gyanúnak olyan írásokat, melyeket Szini Gyula, Rózsa Miklós, vagy Bíró Lajos írt. Nagyobb gyakorlattal, az Ady stílusába elmélyedéssel, azután kialakultak előttem Ady prózájának olyan különlegesebb ismertető jelei, amik bizonyossá tették egyes névtelen cikkek hitelességét.

Ady prózai írásai közül, már 1911-ben a *Nyugat* irodalmi és nyomdai részvénytársaság kiadásában megjelentetett *Vallomások és tanulmányok* címen egy kis alakú gyűjteményt a következő terjedelmesebb frásaival: *Ismeretlen Korvin kódex margójára*, *A magyar Pimodan*, *Portus Herculis Monoeci*, *Petőfi nem alkszik*. Ezek már felhívják az értőbb közönség figyelmét Ady prózájára. De ezekután, Ady életében, gyűjteményesen nem jelent meg semmi az Ady-prózákból. Kivéve Ady novelláit, amelyekből ő öt gyűjteményt adatott ki: 1907-ben a *Sápadt emberek és történetek* címen (*Magyar Könyvtár*) 1909-ben jelent meg az *Új csapáson* (*Mozgó könyvtár*); 1910: *A tízmilliós Kleopátra és egyéb történetek* (*Magyar Könyvtár*); 1910 végén az *Igy történhetik* (*Nyugat* kiadás — ennek egy második kiadása 1919-ben jelent meg) s végül: 1913-ban a *Muskétás tanár úr* címen több novella (Tevan kiadás). — (Mindezeket a gyűjteményeket összefoglalva az *Athenaeum* újra kiadta két kis kötetben, az én sajtó alá rendezéssel.)

Először gyűjtésem befejezése után nem gondoltam s az Ady-filológia kezdetlegessége miatt nem is gondolhattam egy tudományos kritikai kiadásra. Gyűjtőmunkámat az a megfontolás vezette, hogy Ady prózáinak lehetőleg minél nagyobb része kerüljön nyilvánosság elé s így a magyar közönség bőségesen ismerhesse meg Ady mindenrendű prózai alkotásait s ezek révén az ő életlátását s gondolatvilágát.

Az összes Ady-művek jogi tulajdonosa, Hatvany Lajos 1920-ban Ady özvegyének, az akkor még Ady nevet viselő Boncza Bertának kérésére egy »ajándékozásai szerződés» odaadta neki az egész Ady-hagyatékot, de többek között azt is kikötötte, hogy Ady még életében nyilvánított kívánsága szerint én legyek az összes Ady-írások sajtó alá rendezője.

Azonban egyelőre az Ady-prózák kiadásánál fontosabb volt *Az utolsó hajók* címével összefoglalt (*A Halottak élén-ből* kimaradt) Ady versek megjelentetése. S így — részben az akkori magyar politikai viszonyok miatt is — egyre késtek az Ady-prózák. Azután, mivel az Ady-verseknek még nem volt összesített kiadása, ezt kellett a legsürgősebben elintézni. S mert az első Ady-vers-összes igen hamar elkel, újra meg újra, csaknem évről évre jöttek az újabb összes Ady verskiadások, eleinte álló szedésből, majd új kiadásokban.

Még mielőtt az Ady-prózák rendszeres kiadására került volna sor, Hatvany Féja Gézával állítatott össze egy elég terjedelmes gyűjteményt Ady politikai cikkeiből, a Féja hosszabb előszavával *Jóslások Magyarországról. Tanulmányok és jegyzetek magyar sorskérdésekről* címen (*Athenaeum*, 1936). E kiadvány előtt már 1920-ban megjelent az *Amicus*-kiadásban egy 30 darab irodalmi, szociális és politikai jellegű Ady-írás *Az új Hellász* című kötetben és 1924-ben az *Ady Endre Levelek Párisból* c. szintén *Amicus*-kiadású Ady-könyv — az én rendezésemben — 46 darab változatos tárgyú hírlapi cikkel. (Ezeket kívül pompás bibliofilkiadásban adták ki *Amicus*ek ugyancsak 1924-ben Ady három írását (*Levél az apámhoz*, *Ujházi Ede*, *Morituri* — ez utóbbi két külön darab.) Itt-ott almanachokban, reklámfüzetekben is kiadtak alkalmilag még egy pár Ady-prózákat.)

Először 1938-ban jött szóba az Ady-prózák tervszerű kiadása. Ebben az *Athenaeummal* történt tárgyalások után a következő rendet állapítottuk meg. I. kötet: *Ady összes novellái*; II. kötetként *Vallomások és Tanulmányok*. Tartalmilag: Ady személyes vonatkozású cikkei; a »*Vallomások és Tanulmányok*« szintén erősen lírai és elményes cikkeivel; Ady elmékedései, kritikai magyar és külföldi íróról; végül Ady nagyérdékű, az ő szociális forradalmiságával teli színi kritikái. III. kötet: *Párisi, rivieri s egyéb külföldi levelek*; IV. kötet: *Hétről-hétre s napról-napra*. Napi eseményekről szóló rövidebb szakaszokra tört írások. V. kötet: *Lázban ég a világ*: nagyobb súlyú szociális s forradalmi jellegű írások; VI. kötet: *A Historia műhelyében*: a magyar és külföldi politikai eseményeket tárgyaló cikkek főképpen ún. vezércikkek.

Az *Ady novellák* kötete 1939-ben jelent meg. Ez »összes« gyűjtemény nem lehetett. 84 novellát ki kellett hagynunk, de a kötetvégi tartalomjegyzékben csillaggal megjelölten közöltük a kihagyott novellák címét és megjelenési helyét is. Az *Athenaeum* nem vállalta s nem is vállalhatta a legnagyobbbrészt a *Népszavában* megjelent forradalmi hangú kis elbeszéléseket. Ezek miatt a Horthy-időkből aligha kerülhették volna el az egész könyv bírói betiltását.

A második kötet a *Vallomások és Tanulmányok* jó négy évvel később jelent meg, 1943-ban. Ezt követte *hat év múltán* a »Párisi levelek« kötet, *Párisban és Napfényországban* címmel. Ezzel aztán egyelőre megakadt az Ady-prózák további kiadása.

Felszabadulásunk után Akadémiánk Irodalomtörténeti Bizottságának s a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak vezetői az én eredeti tervem félrevetésével más megfontolással kívánták közzététni az Ady-prózákat. Ők egy újra megindítandó összkiadást, mégpedig bő-séges jegyzetekkel ellátandó tudományos, kritikai kiadást terveztek. Én eleinte ellene voltam ennek az új-tervnek, attól tartva, hogy ez nagyon messzire tolja el az összes Ady-művek megjelenését. — Annál inkább, mert kulturális életünk nagy föllendülésével irodalomtörté-
tünk művelői, a marx-i ideológia megvilágításában, Balassitól véges-végig nemcsak legnagyobb írónk-költőink műveinek kiadását, hanem a másod-harmadrendű írókét is tervbe vették s ez a kiadóvállalatok »ütemezési« rendje miatt papírhány okából gátlólag hatott ki az Ady-művek kiadására. Amint majdnem száz évvel ezelőtt Arany János is nyomatékosan figyel-meztetett rá, a »mediocris« írónak is nagy szerepük van az irodalmak fejlesztésében. De én új életrendünk megindulásakor azt reméltem és vártam, hogy legeslegelőször — *marxi ideológiai szempontokból is* — mindenekelőtt századunk legnagyobb magyar költőjének és publicistájá-nak összes műveit kell nyilvánosságra hozni. Némiképpen érthető személyi háttere is volt ennek a kívánásomnak. Több évtizedre terjedő Ady-írásaim, Ady-propagandám és harcaim után, előrehaladott koromban szerettem volna megérni az egész Ady-életmű megjelenését.

Hátráltatta az új terv Ady-próza kiadását, hogy nem volt kellő alapossággal meg-szervezve az egyetemi ún. Ady-munkaközösség foglalkoztatása. Itt az volt a baj, hogy engem nem vontak be megfelelő tervszerűséggel a közös munkába. S én is nagy hibát követtem el azzal, hogy nem szorgalmaztam a célirányosabb munkáltatást. Feszélyeztet az, hogy szinte a magam lelki ügye is volt az Ady ügye s úgy tekinthették volna az én sürgetésemet, mint a magam előtérbe tolását. Ez a »szerénykedésem« nem volt helyes.

(Közben a Franklin Társulat, amely beleolvadt a Szépirodalmi Kiadóba — *A fekete lobogó* címen az én és Király István szerkesztésében 1950-ben közzétett egy terjedelmes válo-gatot gyűjteményt Ady antiklerikális cikkeiből. Ez is nyilvánvalóvá tette, milyen nagy propa-ganda Ady népi demokráciánk számára. Ez a nagy feltűnést keltő prózai Ady-antológia második kiadásban is megjelent.)

De két évi huzavona s mindenféle fatális technikai és egyéb gátló körülmények ellenére elérünk az első eredményhez. Munkatársaink: elsősorban Vincze Géza, Bessenyei György és Koczkás Sándor együttes és gondos munkálkodásával 1955 márciusa első napjaiban meg-jelent az Akadémiai Kiadónál Ady Endre összes prózai műveinek első kötet, Ady 1897-től 1901. máj. 12-ig írt több vidéki hírlapba: a zilahi Szilágyba, több debreceni lapba, főképp a Debreczenbe, a várdi Szabadságba és Nagyvárdi Naplóba írt összes cikkeivel. Meg kell még azt is említenem, hogy a kritikai kiadás előmunkálataiban kitűnő munkát végzett Király István, aki az egyetemi ifjúsági Ady-munkaközösségének dolgozóit arra figyelmeztette, hogy az előbb megnevezett hírlapok Ady-nevével és álnevével jelzett cikkek gyűjtése és átnézése közben gondosan nézzék át e lapok jelzetlen cikkeit is, hátha ezek között is akadnak Ady-tól eredő írások. Ennek a felszólításnak meglepő eredménye volt. Kiderült, hogy igen sok névtelen cikk Ady tollára vall. S amikor én is újra sorra vettem az imént említett hírlapokat, az én böngészésem szintén számos új névtelen-jelzetlen Ady-cikk fölfedezésével járt. E cikkeket ismételtlen gondos kritikával vizsgáltuk át s több Ady-gyanús cikket kirostáltunk az eleinte hitelesnek tetsző Ady-cikkek közül.

Az első kötettel egyidejűleg a megfelelő jegyzetekkel ellátva adtuk be a II. és III. kötet anyagát (az 1901. május 12-től 1903 végéig írt Ady-cikkeket). A II. kötet revidálását za-varóan hátráltatta, hogy a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának hírlaptárában hiányoz-nak a Nagyvárdi Napló 1901. évfolyamából az 1901. június 16-tól 1901. december 31-ig meg-jelent lapszámok. Én ezekből a Váradon lakó Tabéry Géza barátom és Pásztor Bertalan, volt konszularisom közreműködésével, kimásoltattam még 1941–42-ben, majd 1944-ben a Pász-tortól később felfedezett Ady-cikkeket. Király István pedig 1950 vagy 51-ben ugyancsak újra legépelte a hiányzó példányokból az Ady-cikkeket, mert voltak némi aggályaink a gépelés pontossága tekintetében. További megbeszélések után pedig 1954 végén Varga József aspiránst küldtük ki Nagyváradra, hogy ő is a legnagyobb pontossággal nézze át a szóban forgó lapszámokat. Jelentése szerint ő szintén talált eddig még ki nem gépelt Ady-cikkeket. Varga József még más megbízatások elintézésére több hónapot töltött Erdélyben s nemrég jött haza. A tőle gyűjtött anyag összehasonlítását a már birtokunkban levő azonos idejű anyaggal még nem végeztük el.

Az Ady-prózák II. és III. kötetének némi kiegészítésével a jegyzetek utolsó átnézésével és kibővítésével s esetleges helyesbítésével igen rövid idő alatt készen leszünk. Az Akadémiai Kiadó azzal biztatott bennünket, hogy még ez évben megjeleníti e két kötetet. S esetleg

— ez év végén — még a IV. kötetet is. Az Ady-prózák bibliográfiája 1907-ig teljesen össze van állítva. És jelentékeny részben már az összes Ady-prózák megjelenési helyét felkutatottuk. Köszönettel kell itt megemlékeznünk arról is, hogy az Akadémiai Kiadó igazgatója, Bernát György erélyes támogatásával nagy segítségünkre volt az összes Ady-prózák gondos kiadásában.

Az Ady prózák ügyében legközelebb megtartandó tanácskozáson részletesen megbeszélhetjük további munkánk elvégzésének módzatait. Magam részéről az javasolom, hogy az eddigi bevált munkatársak esetleges kibővítésével állapítsuk meg időről-időre (kétéves összejöveteleken) elvégzendő külön-külön és közös teendőinket. Így lelkiismeretes és szorgalmas munkával elérhetjük, hogy 1956 végére, vagy legalábbis 1957 első hónapjaiban az egész Ady-publicisztika nyilvánosság elé kerül. A további feladatok: az Ady-novellák, az Ady-versek kritikai kiadása s az Ady-levelezéseké már sokkal kevesebb gondot okozó munka lesz s előzetesen is megindítható. Legvégül kiadandónak tartjuk még az összes Adyról és műveiről szóló bírálatok és mindenrendű írások összegyűjtését. Ezek irodalom- és kortörténeti, valamint ideológiai szempontból rendkívül tanulságos adalékaik lesznek kulturális életünknek.

II.

Benedek Marcell hozzászólásából: A múltról, a jelenről és a jövőről szeretnék beszélni.

A múltról egy személyes emlékemet mondok el, mely kb. 47 esztendővel ezelőtt történt velem, annak illusztrálására, hogy önmagunknak sem vagyunk kortársai. 4 évvel a Thália megalapítása után, mely forradalmat jelentett a magyar színjátszás történetében, még fanyarul és idegenkedve álltam szemben Adyval, aki pedig ekkor már az Új Versek és a Vér és Arany költője volt. Aztán egyszer Párizsban egy nyári éjszakán az omnibuszon, a Montmartretől a Quartier Latin-ig, vagy fordítva egy barátommal, történetesen éppen Földessy Gyulával vitatkoztunk Adyról. Én elmondtam, hogy érthetetlennek találok, ő beszélt az Alvó csókpalatáról, Ady szimbólizmusáról. Megmagyarázta miben különbözik Ady szimbólizmusa a franciákétól. Ekkor nyert meg Földessy Ady költészetének.

A jelenről annyit, hogy előttünk fekszik Ady első tudományos kritikai kiadása, ötöd-félszáz oldalon mintegy 350 kisebb nagyobb cikket tartalmaz, teljes tudományos apparátussal van ellátva. Kitűnő újítás, hogy a tartalomjegyzékben a cikk lapszáma mellett a jegyzet lapszáma is fel van tüntetve. A cikkek közt rengeteg a napi aktualitású cikk. Ki emlékszik ma már Miss Mary Haltonra, vagy Vilmos császár valamelyik bravadjára? Mindezek a mai közönség számára elveszett napi aktualitások lennének a jegyzetek nélkül. A publicisztikának, mint művészi munkának kerékkötője az aktualitás. Helyesen mondta Mikszáth az Új Zrinyiász bevezetésében, hogy a jegyzetek meg fogják enni a könyvet.

A 350 kisebb-nagyobb cikk között mindenki megtalálja, amit keres. Én megtaláltam azt a fiatal Adyra, mint gyermekre és lángészre egyaránt emlékeztető szent komolyságot, mely ezt a tragikus, mosolytalan költőt mindvégig jellemezte, azt a szent elégületlenséget, mely előre veti a leendő forradalmi költő árnyékát. Látszik a fejlődés, ahogy a szilágysági, majd a debreceni látóköréből egy másikba kerül. Mikor pedig végre párizsi látóköréből nézett le, akkor a forradalmár ki is fejlődött benne végleg.

Néhány szót a névtelen cikkekről. Igen helyesnek találok, hogy a névtelen cikkeket is felvették a gyűjteménybe. Érdemes megjegyezni azt is, hogy bár a prózai stílus általában mindenkinél később fejlődik ki, mint a vers, mégis ezek a cikkek érettebbek, adybbak, komolyabbak, mint a 902–903-as évek sok verse. Ami a névtelen cikkek szerzőségének megállapítását illeti, úgy gondolom, hogy ha egy cikkből sugárzik az elégedetlenség, a tragikus érzék, úgy ezt akkor is közölhetjük, ha más írta. Ha ez hiányzik, ha a cikk semmitmondó, akkor pedig akkor sem méltó közlésre, ha Adyé.

A jövőről csak annyit, hogy Földessy Gyula most 80 éves. Ilyenkor épp olyan sürgős az embernek a megkezdett mű befejezése, mint 20 éves korban. Kívánom, hogy Földessynek legyen ereje nagy művének, az Ady kiadásának befejezéséhez.

Böloni György hozzászólásából: Nem készültem fel előre a hozzászólásra, ezért csak pár praktikus dolgot szeretnék mondani. Mindenekelőtt köszönetet mondok Földessy Gyulának, hogy ezt a kiadást elkészítette. A kiadás teljes, tökéletesebb nem is lehetne. Szeretném, ha tartalomban és formában a következő kötetek is ilyen kiválóak lennének.

Felhívom az Ady munkaközösség figyelmét a Budapesti Hírlapban megjelent Ady-cikkekre. Nem tudom ezek feldolgozása alatt vannak-e. Az Irodalmi Alapnak módjában van segítséget adni az Ady-kutatásokhoz. Talán nem árulok el titkot, ha elmondom, hogy Dutka Akosnak is segítségére voltunk Ady nagyváradi éveiről szóló könyve megírásánál, mely

rövidesen kiadásra kerül és ugyancsak segítették Lengyel Gézá-t is Ady-könyve elkészítéséhez.

Ady sokat írt a Budapesti Hírlapba, mert megélhetési szempontból szüksége volt rá, a legpontosabban fizető lap volt.

Szeretném tudni, hogy az Ady-munkaközösség milyen munkát végez? Félek, hogy ez a munkaközösség nem dolgozik rendszeresen. Nem tudom végeznek-e életrajzi kutatásokat is, mert ezekre feltétlenül szükség van, ha a kort meg akarják érteni. Az bizonyos, hogy a kortársakhoz nem fordulnak segítségért. Hatvany már 10 éve él Magyarországon és hozzá és hozzám is alig fordultak Adyra vonatkozó kérdésekkel.

Szeretném, ha Ady politikai cikkei most ennek a teljes gyűjteményes kiadásnak az alapján külön válogatásban is megjelenének. Egy ilyen népszerű kötetből kitűnően meg lehet ismerni a kort. Adyt a maga idejében nagyon is ismerték cikkei alapján és csakhamar élénken érdeklődtek iránta, a liberális lapok is.

Lengyel Géza beszélt arról, hogy a jegyzetek megkonstruálása művészi feladat. Rég letűnt alakok eleveníthetők meg, a jól megszerkesztett jegyzetek révén.

Véleménye szerint Adynak rendkívül érdekes korszaka 1904 januártól az év végéig, melyet Párizsban töltött. Itt a munkája gerince a Budapesti Hírlapba küldött cikkek, tárcák, jórészt Lellei András néven. Tárcanovelláin kívül, melyeket jórészt saját nevével jelzett, írt napi és színház híreket is különféle rovatokba. De akár kormánypárti vagy más reakciós lapba írt is, sohasem áruilta el elveit.

Hegedüs Nándor a Nagyváradai Napló szerkesztőségében 1906-tól Ady Endre utóda. Örül a szép és régóta esedékes könyvnek. Nem osztja Benedek Marcell nézetét, aki azt mondja, hogy nyugodtan közzölhetik mások cikkét is, ha az emlékeztet Adyra. Eszébe jut Sokratesnek rendkívül szellemes mondása, akitől megkérdezték, hogy miért nincs szobra Athénben. Sokrates így válaszolt: Jobb ha nincs szobrom és megkérdezik, miért nincs, mint ha lenne és megkérdéznék, miért van.

Kár, hogy a kutatók a névtelen cikkek közt nem néztek kissé jobban körül. Így pl. a Szabadság 1900. márc. számában kis írás jelent meg arról, hogy a vak cigányfiú társaság előtt is be fogja mutatni tudását. Ez a cikk feltétlenül Adyra vall, ezt bizonyítja a tivornyás zaj kifejezése is. Az anyag nehezebbje a 2. kötetben lesz. Igaza van Bölöninek, aki azt mondja, hogy életrajzi kutatásokat is kell végezni, ha ezt az anyagot jól össze akarják állítani. Tudni kell, kikkel érintkezett Ady szinte napról-napra. Sajnos az Ady forrásmunkák tele vannak tévedésekkel. Ady Lajos a könyvében pl. azt írja, hogy Nagyváradon az újságírókra baráti kölcsönöket, váltók zsrálását, tengerparti utazásokat erőszakoltak rá. Ő 40 évig volt nagyváradai újságíró, de soha egyetlen egyszer sem kényszerítették a tengerpartra üdülni. Révész Béla pl. azt írja Diósy Ödön családjáról, hogy rendkívül előkelő volt, a Beleznay családdal forrt össze. Ez sem igaz, Diósy Ödön édesapja cégtető iparos volt. Azt is írja Révész Béla, hogy Diósy Ödön függetlenségi vezéregyéniség volt. Ez sem igaz. Továbbá azt írja Révész, hogy az Elbocsátó szép üzenet után, mellyel Lédával való szakítását bejelenti, Léda az összes Ady könyveket, melyeket Ady neki dedikált elégette. Ady Lajos pedig azt mondja, hogy Léda mindezeket neki adta.

Meg kell vizsgálni azokat a kérdéseket is, hogy miért épp Nagyváradon robbant ki a polgári radikalizmus. Miért tudott Ady következetes maradni. Ady 1902-ben és 1903-ban a Nagyváradai Naplónál a Nagyváradai Krónika rovatot írta. Ezt a rovatot csaknem teljes egészében Ady írta, akkor is, ha a rovatot egy-egy bökvers időnként megszakítja.

Tisztázandó volna, hogy Szűcs Dezső milyen munkát fejtett ki ugyanennél a lapnál. A jegyzetekre vonatkozólag elmondja, hogy annakidején a Fekete Lobogóban 18–20 tévedést fedezett fel a jegyzetekben, ezeket Földessyvel írásban közölte is, reméli, hogy a második kiadásnál figyelembe veszik. Itt a jegyzetek biztosabbak, precízebbek, hitelesebbek. Vannak azonban olyan mozzatok, melyeknek a megmagyarázását elkerülték. Ilyet kb. 60-at számolt össze. A jegyzetek ugyan az olvasóra nézve nem nagyon fontosak, tudományos szempontból mégis nagy fontosságuk van.

Megemlíti, hogy Bóka László könyvében, különösen a Nagyváradra vonatkozó fejezetben számos tévedés, elírás van. Hamis portrét ad pl. Pásztor Bertalanról.

4 forrásmunkát ajánl a kutatók figyelmébe:

1. Emőd Tamás életrajzi művét és versciklusát
2. Nagy Andor regényes életrajzát: Tavasz Váradon

Ez a Nagy Andor 1902-ben már újságíró Váradon, azonkívül Dénes Zsófia férje, aki Adynak menyasszonya is volt.

3. Dutka Akos nagyváradai korrajza.

4. Dénes Zsófia, aki 1902-ben Váradon Fehér Dezsőnél lakott, Fehér Dezsővel együtt megírták a Léda regény keletkezését. Sajnos Dénes Zsófia, akivel néhány évvel ezelőtt erről a könyvről beszélt azt mondta, hogy nem adja ki, mert nem adnak érte illő honoráriumot . . .

Fehér Dezső a Nagyváradai Naplót különféle pénzügyi bűvészmutatványokkal tartotta fenn.

Felhívja a figyelmet a Nagyváradai Napló 1902. máj. 1-i névtelen vezércikkére, melynek elejét Ady írta, a befejezését nem.

Az Ady munkaközösségből hozzá se fordultak még, csak egy Oltványi Ambrus nevű fiatal kutató jött fel hozzá.

Bóka László könyve, mely stílusában és megírásával méltán sorakozik Illyés Petőfi je mellé ad usum delphini bánik az adatokkal.

Ami nagyban az ellentétekkel teli cári Oroszország, az volt kicsiben Nagyvárad. Mikor Bóka megemlíti dr. Berkovics Ferenc nevét, közel jár a magyarázat forrásához. Ez a Berkovics Ferenc ugyanis tevékeny szabadkőműves volt. Váradon pedig pezsgő szabadkőműves tevékenység folyt. Ady 1900-ban hadat üzen a Szigligeti Társaságnak és Rádl Ödönnel, de arról egyik életrajz sem beszélt, hogy ugyanebben az évben Rádl Ödönhöz és Szigligeti Társasághoz kérvényt nyújtott be, 100 Kr segélyt kért, amit meg is kapott. Egy-két évig ezután szüneteltek a támadások.

Felhívja még a figyelmet arra, hogy a Nagyváradai Napló 1901-es kötete rongyos, használhatatlan.

Kovalovszki Miklós hozzászólásából: Az új kötet nagy segítséget ad az Ady kutatóknak. Nem személyes emlékeket hoz fel, hanem 1—2 apró repedést említ meg ezen a szép épületen.

Elsősorban szomorú, hogy csak halála után 35—36 évvel kerül sor Ady összes műveinek kritikai kiadására. A jegyzetek bevezetésében hiányzik a további program, mikor milyen tagolásban, időrendi, vagy műfaji tagolásban és mikor követik a további kötetek. Javasolná, hogy az összes művek szoros időrendi mutatóját is készítsék majd el az utolsó kötetben.

Ami a szövegközlést illeti, a kiadás amennyire lehet sajtóhibamentes, csaknem tökéletes. Hiányolja, hogy nem sorolja fel a jegyzet az egyes cikkek változatait, holott ezek a cikkek sokszor más lapokban is megjelentek. Hiányolja a Szilágyi 1897. 12. számából az Árnyak c. novella, majd az Adél c. tárcát. Lehet, hogy ezeket másutt közlik majd? A Szerelmi tragédia szerinte nem Ady írása, mert a di-jelzés Somogyi Endre jele volt s nem Adyé.

Új eredmény, hogy felfedezték és közölték a Debreczeni Reggeli Újság cikkeket.

Felveti, hogy élt Debrecenben egy másik Ady Endre nevű joghallgató is, azt ugyan nem tudja, hogy ez is írt-e.

Bővebb jegyzetelést kívánt volna. A jegyzet bevezetése szegényes. Nem elegendő az egyes cikkek mellett a lap keletkezése, oda kellett volna írni a lap számát is, viszont a jegyzetekben már főlegeseg ugyanezeket az adatokat újra hozni. Fontos volna a szövegváltozatokat megjelölni, melyek a soprani, győri stb. lapokban megjelentek. Fontos volna a konkordancia utalások kiszélesítése és az álnevek pontos megállapítása is. Az Ady életrajzi adatok közlésében szerinte is nagy hiányok vannak. Jó volna egy olyan fajta vállalkozás megindítása, mint az Ady Múzeum, vagy Ady napjai a magyar irodalomban.

Dutka Akos: Ha valakinek, nekem nagy örömöm és elégtélelem hogy végre 40—50 év után az új nemzedék értelme és ítélete elé kerül az induló fiatal Ady újságírói tevékenysége s ezzel nemzeti közkincsé válik Ady Endre egész életműve. A költő szinte naplószerű önvallomásaiból fény derül végre váradai ifjúságának nagyszerű forradalmi lendületére: arra a nagy lelki és stílusbeli átalakulásra, amely aztán sorsdöntő lett egész költészetére.

Földessy Gyula bátyám köszönet és hála a kortárs és szemtanú részéről is Neked, hogy véled vallhatom: íme itt a forrás az ifjúkori élmények lázas halmozata amelyből fuggyant s egész költői pályája során táplálkozott Ady költészete.

Még csak egy testes kötet jelent meg a debreceni és váradai vidéki újságírói cikkeiből s máris a magyar és az emberi sors végtelen perspektíváját bevilágító távlat nyílik meg előttünk. Egy vidéki lenézett újságíró zseniális fénycsóvjára világítja be ezt a távlatot s máris kitárul előttünk az összeomlásra ítélt monarchia minden sorsproblémája apró részleteiben épp olyan megrázóan, mint világpolitikai távlatában nagyvonalúan. Ez az alig 20 éves vidéki újságíró jobban élesebben látja mint Aerenthal gróf a bécsi Ballplatzon és Tisza István a geszti kastélyban vagy a váradai vármegyeházán, hogy mint jelent a kacskas karú II. Vilmos német császár a század történetére, de azt is jobban látja mint kora egész nagyképzű tudós közvéleménye, vagy kártyacsatáktól hangos kaszinói hogy mit jelent a villanylámpa, a

repülő-motor, a mozi vetítőgépe, a milliárdonként repülő mindennapi betű, a mozi, az újság, tehát a születő kor minden vívmánya és találmánya.

Ez a babonázó tekintetű garabonciás 1900 elején érkezett Váradra vagy amint Nagy Endre vallja az Ady múzeum egyik cikkében, a Pece parti Párizsba, amelyről a haladó ember, az élesszemű, tiszta látású politikai szatíra nagy mestere ezeket írja : ez a város a világ eszméinek laboratóriuma. Valóban az volt. — Összegyűlt itt minden ellentéte az akkori magyar és európai életnek. Az érkező Ady látta még a 70 éves Tisza Kálmán magábarokkant fantomi alakját, látta a bihari vármegye-házát a maga biztonságában megtorpanva, látta a megyegyűlésre felsereglt mezei hadakat, akiknek híres bihari virtusa már érzi, hogy inog alatta a föld, hogy készül valami nagy leszámolás, de borgözös, fátyolos tekintetük még vak bizakodással belefogózik Tisza István szikár hallgatag alakjába. Ő az utolsó remény, az utolsó menedék, hogy az apja árnyékából előlépve vasmarokkal ragadja meg a száguldó idő szerkezetének recsegő küllőit. Azt a Tisza Istvánt, aki meg is próbálta tragikus elszántsággal, hogy amit apja 15 éves korrutt atyafiságos politikája a mezei hadak dzsentri népének épített, — átmentse az úri pereputtynak. A 22 éves Ady Endre nagyon tisztán látja, hogy ezzel a Tisza Istvánal lesz neki a nagy birkózása életre-halálra, vére és aranyra a magyar jövőért, a megújulásért. És ott látta a két Tisza mögött a dóhos vármegyeházát s kezdett kiformalódni nyugtalan lelkében a nagy látomás : Felszállott a páva a Vármegyeházára. Igen, ilyen élményekből fogamzott Ady Endre minden igazán nagy forradalmi remeke s a legtöbb váradi víziókból, váradi tapasztalatokból. Ennek bizonyítéka lesz Földessy Gyula nagy gyűjteményének második kötete akár akarja akár nem. Mert Ady Endre váradi újságíróskodása második felében 1902-ben és 1903-ban feljegyzi a Nagyvárad-i Napló hasábjain a forradalmi őszban nyüzsgő körösparti város életének minden tünetét. Kincs ez, mert itt találkozik az őskaján fantomjával, itt a Disznófejű nagy úrral, Lázárral és a parázna Babylonnal, a csont kamarák emberével, a Halál rokonával, étellel és halállal, látja Schlauch bíboros fejedelmi udvarát, kikapós papjait, de mohóságában, mielőtt még tárgyilagosan körülnézne a városban, a nagyvárad-i Friss Újságban megírja a Séta a Káptalansoron című cikkét, amelyért 8 napi fogház a bére. Itt fogott mellé egyetlen egyszer az ő tisztánlátó ítélete, mert a debreceni kálvinista papgyűlölete ahelyett, hogy a bíborosi palotája körül kereste volna a kipellengérezendő bűnökét, szeme a káptalansor árkádjai alá tévedt, ahol pedig éppen abban az időben, olyan tudósok dolgoztak a naplópók között, mint Fraknóy Vilmos, Bunyintai Vince, Karácsonyi János s olyan valaki kísérletezett a gyakorlati szociális építő munkával mint Nógál János püspök.

Őh vidéki újságíró, beh keservesen meg kell fizetni minden soráért vérrrel, könnyel, álmatlan éjszakával, börtönnel, hogy megtanuld az örök igazságot : soha mást ne írj, csak igazságot. Nyisd ki a szemed, van itt roppant halomban forradalmasító büntett és mulasztás. De amit látsz a furcsalavú város életéből azt jól rögzítsd meg lelked prizmáján, mert szükséged lesz rá nagy életműved legszebb alkotásainál. Szükséged egy rövid, de annál gazdagabb élet minden fordulóján, mikor ifjúságod hiteles élményei gyűjtják fel majd lelked forradalmi máglyáját. Mikor lefrod : majd elmúlik minden : a dics, a rang, a bér, csak egy örök az arany és a vér.

Ady Endre ezt tette mint váradi újságíró roppant éberséggel, sohasem lankadó munkabírással. Ezért sorsdöntő a váradi újságírói cikkeinek ismerete az igazi Ady életmű értékelésénél, ezért várom én egy hosszú életen át Földessy Gyula új könyvének második kötetét. Ezt az őskaján borától fűtött élményláncolatot, mert ennek ismerete nélkül Ady Endre költészete szabad prédája a legellentétebb Ady magyarázók és Ady értékelők filológiai játékának. Ezért mondhatta az egyik beteg dekadensnek, a másik turáni lovas vátesnek. A harmadik az új ember misztikus istenkeresőjének, hogy elhomályosítsa benne a forradalmárt. Ezért mondhatta rá a féltékeny vetélytárs halála után, hogy vidéki ripacs s ezért kerülgették egymást egy életen át fanyar lekicsinylő értékeléssel Ady és Babits, mert egyik sem ismerte a másik fiatalságának áldozatos küzdelmeit. Babits meg Kosztolányi sohasem ismerték a vidéki újságíró munkamódszerét és tanulmányait, míg Ady sohasem kóstolta az egyetemi kortársak négyfalköztötti elefántcsonttoronyának beteg virágok illatától fülledő légkörét.

A vidéki újságíró, az egyetemektől lenézett vidéki titán, aki elébük vágott forradalmi paripáján pedig tisztábban és az élet elevevességével látta az egész életet. Halállal, Sorssal, Istennel, politikával és költészettel együtt. Ady Endre Nagyváradon megtanulta, hogy a világ minden elébekerülő újságját el kell olvasni, mégpedig egyforma éberséggel, szívvel és értelemmel akár vezércikk, akár segítségért kiáltó embertársunk apróhirdetése. Ady Endre el is olvasta és nem csak értesült, hanem az életet, a harcot, a nyomot, a bajt, az örömet, a sorsot, mindent lelke olvasztógelyébe vetett, hogy ott izzítsa a kicsírált ködjövendőt, a szebb, jobb, igazabb holnapot.

Egyetemi kortársai ezt sohasem értették meg.

Ezért olyan fontos Földessy Gyula gyűjteménye, mert ettől várhatjuk, hogy a jövő filológusai és Ady értékelői rádöbbenjenek végre Ady munkamódszerének, élete diadalmas, jövőt építő értékére.

Végre talán meghal az a hamis beállítású Ady magyarázat, amelyben mint Schöpflin Aladárnál Ady váradi tartózkodása jelentéktelen vidéki lap. Hiszen Ady Párizsban is a vidéki újságíró Váradon gyűjtött élményeiből épít halhatatlan remekeket. Révai József az egyetlen, aki könyvében felismeri Ady kettős jelkének, vívódásainak harcát.

En magam megkíséréltem a kétlelkű város című kis korrajzom keretében, mint szerénytehetségű kortárs felvázolni azt a légkört, amiben az igazi forradalmi Ady kiforrt, de a könyv egyes lektorainak a vidéki újságíró iránti előítéletei és szűk, könyvből tanult egyetemi látóköre miatt máig sem láthatott napvilágot.

Beszéljen hát helyettem is Ady Endre a lenézett vidéki újságíró Földessy Gyula gyűjteményének második kötetében. Ő majd elmondja milyen volt az ő Váradja : a város, amelytől forradalmi látát és Léda aranysozbrát kapta.

Eddig Juhász Gyula, Somlyó Zoltán a vidéki újságírók el nem múló himnuszokban hiába mondták. Pedig Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc is adtak valamit vidéki újságíró élményeikből.

Most majd talán Ady Endrének a Földessy Gyula jóvoltából feltámadó vidéki újságíróknak elhiszik.

Hatvany Lajos hozzászólásából: Amikor Petőfi versei s még inkább a prózái a múlt század negyvenes éveiben először jelentek meg, úgy ütöttek el a velők egy lapon közlött versektől és prózáktól, mintha emezeknek szerzői, nem is szívták volna vele együtt egy és ugyanazon kornak levegőjét. Sőt, mi több mintha nem is írtak volna Petőfivel egy nyelven, illetve, mintha Petőfi egyedül csak a maga számára találta volna ki azt az irodalmi nyelvet, mely az élő magyar beszéd ütemére hangolva, azóta mindannyiunk édes anyanyelve lett.

Ellenben Adyknak a magára eszmélése előtti szárnypróbálgatásai csak a szerkesztőségi teleírt kutyanyelvek szintjét verdesik, – s ha helyel-közzel föl-föllendülnének is, mégsem igen szállnak a vele egyvívású pályatársak hasonló természetű kísérletei fölé. Ezért nincs az a hítes stíluszakértő, aki 1897. február 7-én a »Szilágy« című újságban a (d-i)-vel jelzett »Szerelmi tragédia« című cikkből a magyar irodalom, Ady nevére elnevezett szakának kakas-szavát kihallhatta volna. Mert a szerelmespár öngyilkossága épp olyan sztereotíp, mint azok a gyermekemeg elmélkedések, melyeket Ady hozzájuk fűzött.

Mégis ha valaki azt vetné az Ady-cikkeknek 1897-től 1901-ig terjedő gyűjteménye ellen, melyet Földessy Gyula barátom megérző kegyeletének és kutatói éleslátásának köszönhetünk, hogy olyat is megőriz, ami arra nem érdemes, annak csak azt felelehetném, hogy nincs az a zilahi, debreceni vagy nagyváradi, látszólag jelentéktelen hír vagy álhír, mely a költő befejezett életművében nem kaphatna jelentőséget. Mert Ady azért volt verbéli zsurnalista, hogy a programatikus kijelentésektől lehetőleg tartózkodva, néha egy-egy politikai, irodalmi vagy színhazi tudósítás, sőt mi több pletykálkodás sorai közt, szinte maga előtt is rejtve, öntudatlanul és hangsúlytalanul surrantsa ki a legfontosabb mondanivalóit. Egy példán szeretném bemutatni, amire célzok.

Ady, ki az 1898-as év márciusában, néhány napot Erdmindszenten a szüleinél töltött, előbb a falusi unalmat, aztán az ilyen szabadon csapongó újságcikkek módján, a plébános úr jól fűtött kis szobájában lezajlott hatalmas kártyacsatákat írja le. Majd miután a jó vidékieknek a napirenden levő Dreyfus-ügyről való felfogását kifigurázva, egyszerre csak azzal a vallo-mással áll elő, hogy ő a farsang első s egyszersmind utolsó, húshagyókeddi bálján szívesen részt vett volna, ha arra, így mond: »...rendes szokás szerint meghívni el nem felednek«.

Ennek a mellőztetésnek alighanem az volt oka, hogy a szilágyosi előkelőségek kizárták a maguk köréből a parasztszámba menő Ady Lőrinc fiát. Mire az mégis épp csak regisztrálja az esetet, de nem rebellál ellene, miként azt egész életre kiható sérelmük érzetében a magyar történelmi osztályból, ugyancsak kivetett Arany János és Móricz Zsigmond is megcselekedték. Sőt mi több, még Mikszáth is, akinek életproblémája volt, hogy a magyar úrirendet csipkedve, mind a világról ne mondjon olyat, aminek a nemzetet jelentő társaságból való kiközösíttetése lehetett volna ára. S éppenséggel Herczeg Ferenc életműve, a meghíva lenni vagy nemlenni sorskérdése körül forog.

Adyknak eleitől fogva kisebb gondja is nagyobb. Ő már 1899 őszén elvetette a kockát, amikor egy silány francia darabot kritizálva, egyszerre csak kitör belőle: »... Higyje el aki akarja, hogy az életben csak egy probléma van : a tisztas munka és az előkelőség harca. Nincs nekünk egyéb bajunk. Nincs már előítélet, nincs leigázó tőke, nincs nyomorgó munkásosztály,

nincs jobbágyintelligencia, nincs erkölcsi anarchia, nincs az életben semmi, csak a munka és munkátlanlag. . . Éljen a romantika a maga ostoba naivságával sokáig. . . Jó közönség dúslakodj! Tobzodj az »Erdő szépe« szépségeiben, okulj remek meséjéből, melyhez hasonló a világ fennállása óta nem történt. Hidd el, hogy félkegyelmű parasztlakosok intézik az urak szívügyét s a mágnásúrfinak egyedüli vágya a hazáért meghalni. Hidd el, hogy Morel úr a vaskórhóban is Pálma kontesztre gondol s kész megölni magát egy képtelen félesztű, lehetetlen grótkisasszonyért. . . Arra pedig világért ne gondolj, hogy a demokrácia azért harcol a születési arisztokráciával, mert demokrácia nincs s azok pedig, akiknek illene demokratáknak lenniök, egyedül arra vágnak, hogy a kopott mágnások kegyeskedjenek velük szóbaállni. . . »

A debreceni újságíró, aki ezeket a sorokat leírta, már csak egy lépés választja el a költőtől, akinek rendeltetése lesz, hogy átadja a debrecenieknek a Délibáb halálhozó üzenetét: »Majd holnap tán nem lesz idő megtérni, — Korrigálni az ősi nagy hibát: — Civisurak, nagy baj leszen majd akkor, — Ha vörösen bejön a Délibáb.«

A figyelmes olvasó dolga, hogy ez odavetett cikkeket ellentmondásaiban, a gyerekenberbe nevelt sovinizmus kitérőseiből, a nemzetközi szocialista első vallomásait kihallja s az úrfélenek hetyke rikkantásai után az úr-gyűlölő véres fenyegetését. Mert ha Petőfi számára a »nagy világ volt az életiskola«, nos hát Ady életiskolája azok a szerkesztőségek voltak, ahova a nagyvilág hírei mindenfelől befutottak. Emberek életéről, haláláról, szerelméről, házasságáról, politikáiról, előretöréséről és hátraszorításáról, tudósok fölfedezéseiről, népek és nemzetek szokásairól, hóról, fagyról, jégről, esőről, szélről, viharról, napsütésről, kánikuláról, jó és rossz természetjárásokról, az egyetemi ifjúság reakciói tüntetéseiről, az antiszemizmusról, a dzsentről és az arisztokrácia kez-kezetmos szolidaritásáról, a karacsonyi, a március 15-i és a húsvéti évfordulókról, Viktória angol királynő haláláról, Verdi haláláról, a hágai békekonzferenciáról, a kínai boxerláadásáról, s ki tudja előszámlálni, hogy még mi minden egyébről! — megkapjuk Adytól a nekik kijáró színes-hírt, dicséretet vagy megrovást. Ezért nem tudok képet vagy szobrot, mely a vidéki újságíróból lett világ-költőt szimbolikusabb hűségben ábrázolhatná, mint a prózai művek kötetében azt a képmellékletet, mely Debrecenben a »Reggeli Újság« munkatársai közt mutatja Adyt, amint a fülét a telefonkagylóhoz szorítva fordul felénk.

Adynak a szerkesztőség volt-otthona, az újság a naplója melyben cikkről-cikkre napról-napra és tárgyról-tárgyra kísérhetjük fejlődésmentét. Mondanom sem kell, hogy ez a fejlődés nem a l'art pour l'art felé vezet.

Ezzel Ady maga is tisztában volt, midőn még a tiszta művészet főpapjaival való elvi összeütközése előtt sok évvel így szabta meg eleve, a még csak betöltendő költői rendeltetését: »Az írás mesterség. Olyan mint a kefekötés. A szépírás is olyan, mint a zománcozás. . . az életben van kiválóság, de ez nem az írás kiválósága. Egészen más. Ezt a kiválóságot nem egy mesterség tudása adja, hanem az agyvelő átfogóképessége. Ezt a nagy kincset megszerzeni nagyobb dolog, mint azokat a bizonyos örökbecsű írásokat megírni. — Az ilyen kiválóság — ha ugyan szabad nekünk öreg materialistáknak ezt a szót használni — igazán divináció. Le kell cibálnia magáról mind azt a hazug köntöst, amit a család, iskola, vallás és társadalom ráadott. Meg kell találnia önmagát s meg kell látnia a világot. Nem úgy, hogy itt fényes, emitt meg csupa árny. Meg kell látnia, hogy a világ egyszínű. Tőle egészen különálló. Az ő világa és a többi: két világ. Ezt a két világot harmóniába hozni s mindkettővel leszámolni: ez az igazi kiválóság, amit úgy hívnak, hogy egyetemes gondolkodás. . . És most kiírjuk, ha eddig mentünk, azt a legfényesebb elméktől is kerülgetett igazságot, hogy az átlag ember vegetál, a költő álmodik (ideértve író, költőt, irodalombarátot, szenvedélyes olvasót) öntudatos életet csak az egyetemes gondolkodó, a filozófus él. Ezért természetesen az úgynevezett írók legapróbbjai fognak megharagudni.«

Ez apróbbak közt akadt egy irodalombarát és szenvedélyes olvasó, aki Ady barátja s a verseinek szenvedélyes olvasója volt, mégis egyszer annyira megelégedett magáról, hogy a költőhöz intézett levelében, több műgondott merészkedett tőle követelni. Hiába is tagadnám, én voltam az illető! Csak a minap hozott össze a sors egy magamhoz hasonló aggastyánnal, aki jelen volt, amikor Ady ezt a bírálatot kézhezkapta. Fölszisszent rá, hogy aztán egy napig a szanatóriumi szobájába zárkózva dolgozza ki annak a Hatvány Lajosnak szánt választát, akiről az ajánlásban azt írja: »Szeret, bánt, és félt«. Mint ahogy valóban annyira szerettem, hogy egy-egy kényszeredettebb versétől féltettem a még nem stabilizált hírnevét s ezért akaratlanul is bántottam. Mintha bizony a fülemülének diktálni lehetne, miként csattogjon! S az oroszlanak hogyan ordítson!

Ezt írta meg a »Hunn új legendá«-ban, melyet nem kell idéznem az Ady-hívek e gyűlékezete előtt, mert annak minden egyes sorát betéve tudja. Mégis úgy hiszem, hogy az ifjabb

nemzedéket tán érdekelheti, ha az, akihez a költő intézte, most, negyvenkét év után, az eljövendő kritikusoknak tanulságul mondhatja el hogy :

»Ha ki király, Sorsának a királya,
Mit bánom én, hogy Goethe hogy csinálja,
Hogy tempóz Arany s Petőfi hogy istenül.

.....
.....
Én voltam Ur, a Vers csak cifra szolga,
Hulltommal hullni : ez a szolga dolga,
Ha a Nagyúr sírja szolgálkat követel.«

Szilágyi Géának az Ady-ankétára beküldött írásos véleménye : Mint Ady Endrének immár nagyon kevés élő kor- és költőtársainak egyike, kedves kötelességemnek érzem, hogy legalább írásban hozzájáruljak az összeállítók, lektorok és szerkesztők munkájának szerény, de talán nem fölösleges kiegészítéséhez.

A részben nagyon fáradtságos munkát teljesítő Ady-kutatóknak mindenképpen őszinte elismeréssel tartozom. Amit nem mindig könnyen megközelíthető forrásokból egybeszedhettek, az (kétségtelenül) jóformán hiánytalan, és nagy irodalomtörténeti igényeket is kielégítő munka. A közölt szövegek, amelyeknek tekintélyes része most először jelenik meg rég elsárgult vidéki újságlapok példányaiból nagyobb nyilvánosság elé juttatva, nagyon érdekesen és tanulságosan világítják meg a fiatal Ady Endre újságírói, egyúttal írói fejlődésének kezdeti állomásait. Arról persze senki sem tehet, csakis az irgalmatlanul és feltartóztat-hatatlanul múlt idő, hogy sok olyan téma, amely ötven-hatvan évvel ezelőtt izgatón érdekesnek látszott, azóta meglehetősen érdektelen emlékké fakult, igen sok úgynevezett alak, aki annakidején szinte a halhatatlanságnak jelöltjeként járt-kelt a magyar glóbuson, ijesztő gyorsasággal elfelejtett halottá lett, egyszóval, sok minden, ami fél évszázaddal ezelőtt megírandónak és publicisztikailag megtárgyalandónak látszott fölösleges és megemlékezésre nem érdemes gyarlósággá ócskult.

Természetesen, ezt újra hangoztatnom kell, hogy mindaz, amit előbb röviden kifejtettem, egyáltalában nem érinti egy kritikai kiadásnak elengedhetetlenül szükséges voltát, és csöppet sem csorbíthatja mindazoknak nem kis érdemét, akik áldozatkész és semmiféle fáradtságtól vissza nem riadó gondos munkájukkal hozzájárultak e kiadás létrejöttéhez.

A kötet végén olvasható jegyzetek előszavában Földessy Gyula a kritikai kiadás kítűnő összeállítója rámutat arra, hogy »az Ady-szövegek ma már ismeretlenné vált nem kisszámú vonatkozásainak és célzásainak« szükségük van bizonyos földerítésre. Ezt a célt szolgálják a bőséges jegyzetek.

Tünyomó részük mindenképpen kielégítően sikerült. Csak egy — talán túl igényes kifogásféle hangozhat itt el. Az ugyanis, hogy némely jegyzet, bár tévedésektől mentes, túlságosan szűkszavú és ennek következtében valamelyest hiányos.

Ezután Szilágyi Géza részletes megjegyzéseket tett a jegyzetekre és végül felhívta a figyelmet a névmutató egyes hiányosságaira is.

LENGYEL DÉNES

MAGYAR IRODALMI OLVASÓKÖNYV*

Az új elsőosztályos tankönyvet nagy várakozással fogadták, és még nagyobb örömmel tanulmányozták a szaktanárok. A szerzők gondosan előkészített új típusú irodalmi olvasókönyvet szerkesztettek szép kiállításban, nagy terjedelemben, sok kép melléklettel. Az új tankönyv az eddig elhanyagolt irodalomelméleti ismeretek rendszeres tanítását kívánja megkönnyíteni, és ezzel a II. osztályban kezdődő irodalomtörténeti oktatást alapozza meg. Éppen ezért különös gonddal kell e könyvvel foglalkoznunk.

A Magyar Irodalmi Olvasókönyvet gazdag szemelvényanyagot nyújt. Nagyon hasznos eljárása, hogy a házi olvasmányok egy részének szövegét (A helység kalapácsa, Toldi

*A középiskolák I. osztálya számára. (Tankönyvkiadó, 1954). A tankönyv Julow Viktor, Kóssaras István, Margócsy József munkája. A tankönyvről szóló vitát az 1955. 3. számunkban lejtük és a következő számokban folytatjuk. (Szerk.)